

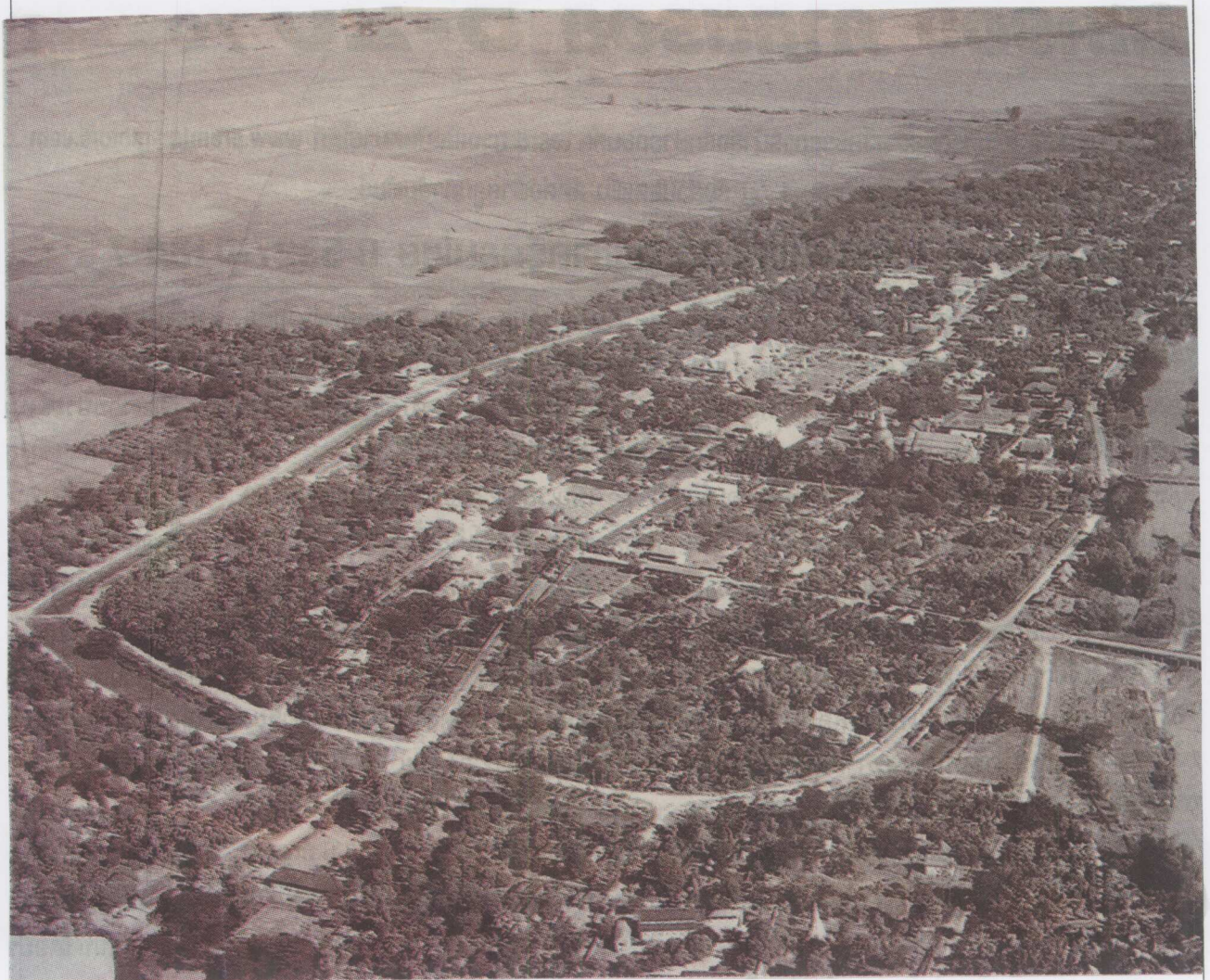
กลุ่มภารกิจจดหมายเหตุและสารนิเทศท้องถิ่น

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยแม่โจ้

NORTH CLIPPING 2554/ 00249

ชื่อหนังสือพิมพ์	วันที่	ปีที่	ฉบับที่	หน้า
เชียงใหม่นิวส์	24 เม.ย. 2550	616	5671	12

เบื้องหลังการสร้างบ้าน แปงเมืองลำพูนของชาวขอม

ชื่อหนังสือพิมพ์	วันที่	ปีที่	ฉบับที่	หน้า
เชียงใหม่นิวส์	'24' ๒. ก. 255๐	16	5 6 71	12

บทนำ

การศึกษาเรื่องราวของชาวยองที่ผ่านมา มักจะเป็นการศึกษาเรื่องราวในเชิงประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับอำนาจของผู้ปกครองเป็นส่วนใหญ่ และมักจะสะท้อนแต่ด้านที่สวยงามหรือสิ่งดีงามทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ก็ละเลยเรื่องราววิถีชีวิตชาวบ้านและวัฒนธรรมชุมชน ไม่กล่าวถึงการต่อสู้ทางชนชั้น การถูกบีบบังคับระหว่างสามัญชนคนธรรมดา (ไพร่และทาส) กับเจ้านาย ซึ่งต่างก็เป็นผู้ผลักดันประวัติศาสตร์ร่วมกับผู้ปกครอง ได้ถูกละเลยและลืมเลือนไปเสีย ไม่กล่าวถึงและถูกบันทึกไว้ จึงทำให้ประวัติศาสตร์ขาดความสมบูรณ์ในข้อเท็จจริงของเหตุและผลที่เกิดขึ้นตามมาในสังคม

มีการศึกษามากมายที่ชี้ให้เห็นถึง การขึ้นไปกวาดต้อนชาวได้อู ไดเจิน โดยยองมาเป็นไพร่เพื่อร่วมกับชนชั้นปกครองตระกูล "เชื้อเจ็ดตน" ในการสร้างบ้านแปงเมืองล้านนาขึ้นมาใหม่ ที่อยู่ในสภาพถูกเมืองร้างให้ได้รับการฟื้นฟู กันปี พ.ศ.2348 มาก่อนแล้ว โดยมีการเรียกประวัติศาสตร์ยุคนี้ว่า "ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง" แล้วประวัติศาสตร์ฉบับนี้ก็ถูกยึดเยียดให้หลายชุมชน นำไปท่องจำ แต่ไม่มีความกล้าพอที่จะศึกษาและกล่าวถึง "ข้าทาสชาวยอง" จากสงครามกวาดต้อน (ทาสปลายหอกงาช้าง, ทาสข้าหอโรงคน, ทาสในเรือน เปี้ย) ในครั้งนั้นว่ามีพัฒนาการต่อมาอย่างไร

ชาวยองถูกกวาดต้อนมาเป็นกลุ่มเป็นหมู่บ้านชุมชน มาสร้างเมืองลำพูนร่วมกับเจ้าคำฝั้น อนุชาของเจ้ากาวิละเจ้าเมืองเชียงใหม่ (ในฐานะเจ้าบุรีรัตน์ของเมืองเชียงใหม่) ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 ให้เป็นเจ้าเมืองลำพูนองค์แรกในฐานะเจ้าประเทศราช ขึ้นตรงต่อราชอาณาจักรสยาม เป็นบำเหน็จรางวัล (ทรัพย์สินและข้าทาส) จากสงครามกวาดต้อนครั้งนั้น โดยให้ข้าทาสมาเป็นพลเมืองร่วมบูรณะฟื้นฟูเมืองลำพูนขึ้นมาใหม่จากเดิมมีสภาพเป็นเมืองร้าง และเพื่อให้มีหน้าที่ป้องกันเมืองเชียงใหม่จากข้าศึก ตามที่ได้รับมอบหมายหน้าที่จากส่วนกลางด้วย

การสร้างบ้านแปงเมืองลำพูน ก็โดยยกชุมชนชาวยองเข้าไปตั้งถิ่นฐานตามลุ่มน้ำต่างๆ จากบริเวณรอบๆ เมืองลำพูน ตามความเห็นชอบของพวกเขา เจ้าที่ต้องการเรียกใช้แรงงานมีฝีมือจากผู้อพยพ ก็จะถูกกำหนดให้ตั้งถิ่นฐานไม่ไกลจากตัวเมืองมากนัก แล้วผู้คนก็กระจ่ายไปตั้งถิ่นฐานตามลุ่มน้ำแม่สาร ในเขตตำบลเวียงยองและตำบลป่าสัก และอีกบางส่วนให้ไปตั้งถิ่นฐานในลุ่มแม่น้ำทารอบๆ เวียงป่าซาง ซึ่งเป็นไปตามกรรมสิทธิ์ของมูลนายแต่ละคนต่อข้าทาสที่ได้รับส่วนแบ่งจากสงครามครั้งนั้นนั่นเอง

ชื่อหนังสือพิมพ์	วันที่	ปีที่	ฉบับที่	หน้า
เชียงใหม่นิวส์	24 มี.ค. 2550	16	5 6 71	12

“บางชุมชนมีการฟื้นฟูสวนน้อยจายอง (สวนครัวหลังบ้าน) ที่สอดคล้องกับแนวเศรษฐกิจพอเพียง บางชุมชนมีการฟื้นฟูประเพณีไ้บ้าน (เสื่อบ้าน) บาง ชุมชนมีการฟื้นฟูการตานสลากย้อม ฟื้นฟูประเพณีปีใหม่และการดำหัว เป็นต้น โดยนำมาปรับใช้วิถีของชุมชนเอง โดยไม่ต้องรอให้หน่วยงานใดหรือใคร ๆ ที่อยู่นอกชุมชนมานำเสนอชี้แนะ หรือ ถูกพวกนักส่งเสริมวัฒนธรรมนำเอามรดกของคนของไปเป็นเพียงแค่ “สินค้า” เพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยวหรือเป็นเพียงผลงานที่เด่นดังทางวิชาการ โดยที่ชุมชนไม่ได้อะไรกลับมาเลย...แม้แต่ความภูมิใจ”

ชื่อหนังสือพิมพ์	วันที่	ปีที่	ฉบับที่	หน้า
เชียงใหม่นิวส์	24 มี.ค. 2550	16	5 6 71	12

เพื่อให้เกิดความมั่นคงในการตั้งถิ่นฐาน จึงจำเป็นต้องสร้างความมั่นคงทางด้านการผลิต โดยเฉพาะคือการทำนาเพื่อปลูกข้าวไว้บริโภคเป็นหลักก่อน อาศัยแรงงานที่มีทักษะในระบบเหมืองฝายจากบ้านเมืองเดิมมาก่อน มาสร้างระบบเหมืองฝายขึ้นใหม่ แต่การถือครองที่นาของระบบเหมืองฝายใหม่ทีนาจะถูกครอบครองโดยพวกเจ้าผู้ครองนครที่ส่งบุตรหลานหรือผู้ที่ไว้วางใจขยายการตั้งถิ่นฐานเข้าไปควบคุมและดูแลผลประโยชน์ในพื้นที่ว่างเปล่า ที่มีเป็นจำนวนมาก

การควบคุมระบบเหมืองฝายผ่านการใช้อำนาจของหัวหน้าเหมืองฝาย (แก่ฝาย) ตามกฎหมายจารีตประเพณีของชุมชน (มังรายศาสตร์) ซึ่งหัวหน้าเหมืองฝาย สามารถเรียกเกณฑ์แรงงาน (ซึ่งในระยะแรกเป็นข้าทาส ปลายทอองช้าง) เข้ามาทำงานซ่อมแซมตีหลักฝายและขุดลอกลำเหมืองส่งน้ำได้ และพบว่าหัวหน้าเหมืองฝายบางคนได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าหน้าทีฝายปกครองในชุมชนอีกด้วย เช่นแต่งตั้งเป็นหมื่น เป็นท้าว แก่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) หรือขุน แคว้น (กำนัน) เป็นต้น

ซึ่งหมายถึงการเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจและผู้นำทางการเมืองในเวลาเดียวกัน ผู้นำจะได้รับประโยชน์ตอบแทนจากค่าต๋งน้ำ (ระบบจัดสรรการใช้ น้ำ ต๋ง-มีเตอร์วัดการใช้ น้ำของชาวนา) ในการทำงานให้ระบบเหมืองฝายสามารถใช้ค่าต๋งน้ำที่ได้รับมาไปใช้ในทีนาของตนเองได้ โดยไม่ต้องส่งแรงงานไปทำงานในระบบโดยตรง (เรียกว่าค่ายกน้ำ) ตอบแทนการทำงานควบคุมแรงงานในการดูแลระบบจัดสรรการใช้ น้ำเป็นหลัก

จากการสัมภาษณ์บุตรหลานของหัวหน้าเหมืองฝายแม่น้ำทาตอนใต้พบว่าค่ายกน้ำ (ค่าตอบแทน) ของหัวหน้าเหมืองฝายในฝายกัวมื่น ฝายดอยแต ฝายแป้น และฝายกอม่วง ที่ส่งน้ำจากแม่น้ำทาให้กับทีนาส่วนใหญ่ของอำเภอป่าซางฟากตะวันตก และทีนาตอนใต้อำเภอเมืองลำพูนฟากตะวันออก พบว่าหัวหน้าเหมืองฝายแต่ละคน จะได้รับค่าตอบแทนยกน้ำถึงประมาณ 40 ต๋ง ซึ่งแสดงถึงจำนวนทีนาที่ครอบครองได้เป็นอย่างดี

ในขณะที่แก่ทอก (ผู้ช่วยหัวหน้าเหมืองฝาย) และล่ามฝาย (คนบ่าวประกาศระดมแรงงาน) จะได้รับค่าตอบแทนเพียง 2-5 ต๋ง เท่านั้น แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและความแตกต่างในการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินในระบบเหมืองฝายนั่น ๆ และยังพบว่าผู้ที่เป็นหัวหน้าเหมืองฝายที่เจ้าส่งไปดูแลทีนาแถบกลุ่มแม่น้ำทาดังกล่าวข้างต้น มักจะเป็นเครือญาติหรือบุตรหลานกับเจ้าผู้ครองนครเป็นส่วนใหญ่

แรงงานในระบบเหมืองฝาย (ลูกโลห์-ลูกพลั่วตีฝายและขุดลอกลำเหมือง) อาจได้รับส่วนแบ่งที่ดินไปตามความสำคัญของสถานะภาพในกลุ่มผู้อพยพ ซึ่งมักจะได้รับที่ดินอยู่ตอนปลายของลำเหมือง

การเลิกทาสในสังคมล้านนา : การขยายถิ่นฐานชาวยอง

ชื่อหนังสือพิมพ์	วันที่	ปีที่	ฉบับที่	หน้า
เชียงใหม่นิวส์	24 มี.ค. 2550	16	5671	12

หลวงเจ้าจักรคำ, บ้านจักรคำกิบุข ต่อมาได้ยกให้กับพ่อหลวงเมือง วงศ์ชัยธง

การฟื้นฟูนโยบายการสร้างบ้านแปงเมืองลำพูนขึ้นมาใหม่ของเจ้ากาวิละ เจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ ได้กำหนดให้เมืองลำพูนมีหน้าที่สำคัญ คือ การป้องกันเมืองเชียงใหม่จากข้าศึกที่จะมาทางทิศใต้คือพม่า

การฟื้นฟูบ้านเมืองอีกประการหนึ่งคือการสร้างระบบผลิตจากข้าทาสสงคราม มาเป็นแรงงานหลักในระบบการผลิต (ทาสปลายหอกงาช้าง) แล้วสะสมเป็นเสบียงเพื่อส่งบำรุงให้เมืองเชียงใหม่ยามเกิดศึกสงคราม ซึ่งเป็นอีกส่วนหนึ่งของระบบป้องกันเมืองเชียงใหม่ นอกจากการถูกเกณฑ์เป็นไปทหารโดยตรง

“หังนาเจ้า” หรือ ยุ่งฉางข้าว จะถูกตั้งขึ้นเพื่อรวบรวมสะสมผลผลิตส่งเกินจากชาวนาส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ใกล้กับที่นาของเจ้า ซึ่งต่อมาภายหลังลูกหลานเจ้าที่ออกไปดูแลที่นา ก็อาจไปปักหลักอยู่กินแต่งงานกับคนท้องถิ่นที่เป็นคนยองก็มีไม่น้อย ดังจะเห็นจากการตั้งบ้านเรือนของบุตรหลานของเจ้าจะอยู่ในชุมชนใกล้หังนาเจ้าเสมอ

มีข้อน่าสังเกตว่าหังนาเจ้า จะตั้งอยู่ใกล้เส้นทางคมนาคมทางน้ำในระยะแรก ต่อมาภายหลังได้มีการตัดถนนใหม่ไปยังหังนาเจ้า เช่น การตัดถนนจากในเมืองไปริมปิง การตัดถนนเลียบแม่น้ำปิงจากสบทาไปท่าลี่ การตัดถนนไปวัดพระพุทธบาทตากผ้าป่าซาง การตัดถนนจากในเมืองไปแม่ทา โดยเจ้าจักรคำจรงค์ดี ทั้งในสมัยก่อนและหลังขึ้นเป็นเจ้าผู้ครอง

ชื่อหนังสือพิมพ์	วันที่	ปีที่	ฉบับที่	หน้า
เชียงใหม่นิวส์	24 มี.ค. 2550	16	5 6 71	12

นครลำพูน สามารถเดินทางติดต่อได้รวดเร็วแล้วยัง
ขนส่งข้าวได้สะดวกยิ่งขึ้นอีกด้วย

สภาพเศรษฐกิจและสังคมหลังยุคสมัย
รัชกาลที่ 3 เมืองลำพูนมีความมั่นคงมากขึ้น
เพราะไม่ถูกคุกคามจากข้าศึกภายนอกคือพม่า
ที่ต้องมัวทำศึกกับอังกฤษ การผลิตข้าวที่แต่เดิม
เป็นการผลิตข้าวสะสมเป็นเสบียง ก็เปลี่ยนเป็นการ
ผลิตเพื่อมุ่งสู่การตลาดที่กระตุ้นให้มีความ
ต้องการข้าวมากขึ้น หลังจากที่มีการเปิดเสรีด้าน
การค้า

ความสัมพันธ์ระหว่างข้าทาสกับเจ้าของ
ที่ดิน ข้าทาสจะมีหน้าที่เป็นแรงงานทำงานผลิต
ทุกอย่างให้เจ้าของที่ดิน ผลผลิตที่ได้จากการทำนา
ต้องเป็นกรรมสิทธิ์ของพวกเจ้าของที่ดิน พวกข้า
ทาสสามารถขอข้าวไปบริโภคได้ตามความ
จำเป็นของครอบครัวข้าทาส โดยพวกเจ้าจะให้ปลูก
กระท่อมอยู่ในละแวกบ้านเจ้า เพื่อให้แรงงาน
ทาสทำงานอื่นๆ ไปด้วยเช่น งานทอผ้า งานช่าง

พ่อหลวงเมือง วงศ์ชัยธง ผู้ดูแลการทำงานที่เจ้าจักรคำแดงตั้งขึ้น

เป็นต้น

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5
ได้มีการประกาศเลิกทาสในปี พ.ศ.2432 แต่ในสังคมล้านนาที่จะเลิก
ทาสได้สำเร็จหลังปี พ.ศ.2451 (ร.ศ.116) แล้ว

การเลิกทาสในสังคมล้านนารั้งนั้น กระทบกระเทือนระบบผล
ประโยชน์ของเจ้าที่ดินตามหัวเมืองต่างๆ เป็นอย่างมาก เพราะไพร่หรือ
กำลังแรงงานเป็นอิสระ ได้กลายเป็นเสรีชนไม่ตกอยู่ในอาณัติของเจ้าที่ดิน
ซึ่งในประวัติศาสตร์ยุคนี้จะเห็นการหลั่งไหลของเสรีชนใหม่บางส่วนเข้าไป
บุกเบิกที่ดินตามต้นน้ำแม่ทาและต้นแม่น้ำลี้มากขึ้น เนื่องจากระบบเหมือง
ฝายเดิมที่ดินส่วนใหญ่ถูกเจ้าจับจองเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าในระบบศักดินา
ไปหมดแล้ว (เจ้าผู้ครองนครลำพูนจะได้รับค่าศักดินาจากสวนกลางถึง
10,000 ไร่)

ชื่อหนังสือพิมพ์	วันที่	ปีที่	ฉบับที่	หน้า
เชียงใหม่นิวส์	124 พ.ค. 2550	16	5671	12

แต่เสรีชนบางคน บางครอบครัวที่มีชีวิตใกล้ชิดและผูกพันกับเจ้าที่ดิน ก็อาจคงอยู่อาศัยกับพวกเจ้าต่อไป แต่เปลี่ยนความสัมพันธ์เป็นชาวนาเช่า หรือคนทำนาผ่ากิ่งให้กับเจ้าที่ดิน ซึ่งสามารถมีกรรมสิทธิ์ในผลผลิตจากที่นาดีกว่าเดิมที่เป็นทาสไม่มีกรรมสิทธิ์

มีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษา เรื่องการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินของชาวนาในอดีต พบว่ามีการใช้ข้ออ้างการเป็นครอบครัวผิเกะ (ผิอบอ) ในตำบลบ้านแป้นและตำบลหนองล่อง ไส้คนออกจากชุมชนและสูบเอาที่นาทั้งหมดของครอบครัวผิเกะในชุมชน โดยผู้มีอำนาจในชุมชน ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างเจ้าที่ดินผืนใหญ่ กับเจ้าที่ดินระดับรองจนถึงในระดับชาวนาทั่วไป

อย่างไรก็ตาม การศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยชาวนาร่วมสมัยของ กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2530) ชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการการต่อสู้ของชาวนาที่ลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อทวง "สิทธิ์" ตนเองเกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องเช่นกัน

บรรพบุรุษชาวยองที่อพยพมาจากเมืองยอง

ดังนั้น การศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของสังคม "ชาวยอง" ที่มาสร้างบ้านเมืองลำพูนขึ้นมาใหม่ให้สมบูรณ์ น่าจะศึกษาครอบคลุมถึงความขัดแย้งในการแย่งชิงปัจจัยการผลิตว่าเป็นอย่างไร และได้คลี่คลายไปอย่างไรด้วย

บทสรุป

เมื่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้ประเพณีและวัฒนธรรมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของระบบการผลิตจากระบบเหมืองฝาย ถูกสั่นคลอนจากการให้ทุน ป่าไม้กับบริษัทสัญชาติอังกฤษ และเริ่มปรากฏให้เห็นถึงการก่อตัวของระบบทุนนิยมเข้ามาในวิถีชีวิตแบบพหุมีพอกิน

พลังการผลิตและวิถีการผลิตแบบเดิมล้าหลัง ได้ถูกพลังการผลิตแบบใหม่ก้าวเข้ามาแทนที่ "ห้างนาเจ้า" ที่เคยเป็นเครื่องหมายของพลังการผลิตเดิมถูกทิ้งร้างและถูกรื้อถอนจนหมดไป

แต่เมื่อผู้คนไทยหาอันเป็นตัวตนของ "คนยอง" ความจริงบางอย่างของสังคมถูกรื้อค้นขึ้นมา

ชื่อหนังสือพิมพ์	วันที่	ปีที่	ฉบับที่	หน้า
เชียงใหม่นิวส์	24 มิ.ย. 2550	16	5671	12

เพื่อตอบสนองการตลาดและการท่องเที่ยวจากภายนอก แต่ก็มีความจริงอีกหลายอย่างถูกปกปิดและลึกลับไปอย่างน่าเสียดาย

อย่างไรก็ตาม ยังปรากฏว่าหลายชุมชนชาวยองที่ตระหนักถึงคุณค่าที่ดั้งเดิมของ "คนยอง" ได้ลุกขึ้นมาสร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน นำประวัติศาสตร์ ความเป็นมาและฮีดฮอยทางวัฒนธรรมของชุมชนมาเป็นประเด็นในการศึกษาร่วมกัน เมื่อชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหา "ความรู้" ในตัวตนของพวกเขา ภายใต้บริบทที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน ชุมชนจึงมีอิสระและจิตสำนึกในการคัดสรร เพื่อสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของพวกเขาที่แตกต่างกันด้วย

ผลการศึกษาจึงปรากฏว่า บางชุมชนมีการฟื้นฟูสวนน้อยจาวยอง (สวนครัวหลังบ้าน) ที่สอดคล้องกับแนวเศรษฐกิจพอเพียง บางชุมชนมีการฟื้นฟูประเพณีใจบ้าน (เลื้อบ้าน) บางชุมชนมีการฟื้นฟูการตานสลากย้อม ฟื้นฟูประเพณีปีใหม่และการดำหัว เป็นต้น โดยนำมาปรับใช้วิถีของชุมชนเอง โดยไม่ต้องรอให้หน่วยงานใดหรือใครๆ ที่อยู่นอกชุมชนมานำเสนอขึ้นนำหรือถูกพวกนักส่งเสริมวัฒนธรรมนำเอามรดกของคนยองไปเป็นเพียงแค่ "สินค้า" เพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยวหรือเป็นเพียงผลงานที่เด่นดังทางวิชาการ โดยที่ชุมชนไม่ได้อะไรกลับมาเลย...แม้แต่ความภูมิใจ

บทความโดย

กัธร ธิฉลาด สถาบันวิจัยทรัพยากร